

O DEREITO Á VIDA RECOLLIDO NO ART 15 CE.

CRISTIAN CARBAJALES NEIRA
Estudante do Grao en Dereito
Universidade de Santiago de Compostela

Resumo

O dereito á vida é un dos dereitos fundamentais recoñecidos na Constitución española. Este artigo tentará analizar o seu marco legal, comezando polo seu contido, continuando coa cuestión dos seus suxeitos e, finalmente, rematando coa controversia acerca dos seus límites.

Palabras chave

Dereito á vida, contido, suxeitos, límites.

Abstract

Right to life is one of the different fundamental rights which are recognised by our Constitution. This paper will try to analyse its framework, starting by its content, then dealing with the question of subjects, and, finally, ending with the controversy of its limits.

Key words

Right to life, content, subjects, limits

INTRODUCCIÓN

Actualmente, o dereito á vida está recollido, no noso Ordenamento Xurídico, coa categoría de fundamental, no art 15 CE. A súa importancia radica en que é un dereito imprescindible para poder exercitar calquera outro, de aí que, con moi bo criterio, o Poder Constituínte ubicouno sistematicamente á fronte de todos os dereitos fundamentais. Nesta dirección, afirmou o TC na súa STC 53/1985, FX 3 que "*o dereito á vida constitúe o dereito fundamental esencial e troncal en canto é o suposto ontolóxico sen o que os restantes dereitos non terían existencia posible*". Debido a isto, sería lóxico que este dereito fose historicamente explicitamente garantido ao individuo fronte ao Estado. Sen embargo, se acudimos á nosa

historia constitucional, así como ao Dereito comparado, a realidade distou bastante de seguir a anterior hipótese.

Para atoparnos co primeiro recoñecemento do dereito á vida como un dereito fundamental temos que agardar até o ano 1776 e desprazarnos até o continente americano. O 12 de xuño dese ano, o Principio I da Declaración de Dereitos do bo pobo de Virxinia proclama o seguinte: "*Que todos os homes son por natureza igualmente libres e independentes e teñen certos dereitos innatos, dos que, cando entran en estado de sociedade, non poden privar ou desposuír á súa posterioridade por ningún pacto, a saber: o goce da vida e liberdade, cos medios de adquirir e posuír a propiedade e buscar e obter a felicidade e a seguridade*". Neste Principio, que debe as súas orixes á teoría do liberalismo clásico, recoñécese que os seres humanos, polo feito de o seren, contan cunha serie de dereitos inherentes que todo pacto social ten que respectar e que, polo tanto non admiten acordo maioritario en contra, xa que, de facerse, a convivencia en sociedade non sería posible. Así, apréciase nesta Declaración 2 dos rasgos que caracterizan aos dereitos fundamentais: a súa inherencia ao individuo, e a súa salvagarda fronte a unha posible decisión contraria a eles da maioría da sociedade. Posteriormente, este dereito á vida tamén se recoñecería no parágrafo 2º da Declaración de Independencia dos Estados Unidos, levada a cabo o 4 de xullo dese mesmo ano.

No continente europeo a evolución deste dereito foi totalmente distinta. Durante o século XIX, e comezos do século XX, as distintas constitucións non imitaron o modelo americano, e non recoñeceron o dereito á vida explicitamente, posiblemente por entender que se atopaba garantido de xeito implícito. Sen embargo, a dramática situación vivida coa II GM causou un xiro copernicano da anterior situación. O manifesto desprezo que se mostrou pola vida humana neste conflito bélico, levou aos distintos europeos a recoñecer de modo explícito este dereito e a dotalo da máxima protección posible. Así, dende mediados do século XX, o dereito á vida é recoñecido tanto nas distintas declaracións internacionais de dereitos humanos, entre as que podemos citar, a modo de exemplo, a Declaración Americana dos Deberes e Dereitos do Home, de 1948, a Declaración Universal de Dereitos Humanos, tamén do mesmo ano, ou o Convenio Europeo para a protección das Liberdades e Dereitos Fundamentais, de 1950, como nas principais constitucións do Dereito comparado europeo (Lei Fundamental de Bon, de 1949, arts 2.2, 102 e 104.1;

Constitución italiana, de 1947, arts 4, 13.4 e 27.3 e, máis tardiamente, Constitución de Grecia, de 1975, arts 3 e 7,2 e Constitución de Portugal, de 1976, arts 25 e 26).

No eido estatal, e seguindo a tradición continental, o dereito á vida non tivo cabida de forma explícita no constitucionalismo español do século XIX. Tampouco foi recoñecido este dereito na innovadora Constitución de 1931, debendo agardar a 1978 para atopar o primeiro recoñecemento explícito deste dereito na historia do noso constitucionalismo.

Co art 15 CE, España adaptouse á nova situación existente e situouse á par dos principais Estados europeos ao recoñecer o dereito á vida e dotalo de carácter fundamental, dándolle así as máximas garantías coas que un dereito pode contar no ordenamento xurídico. Non foi doado acadar este logro, xa que se deu un gran debate en torno á súa redacción definitiva, centrado esencialmente na titularidade de tal dereito, e na definitiva, ou non definitiva, abolición da pena de morte. Proba disto foron as distintas proposicións e anteproxectos que se levaron a cabo antes de alcanzar un consenso definitivo en torno á seguinte fórmula : " Todos teñen dereito á vida (...) Queda abolida a pena de morte, salvo o que poidan dispoñer as leis penais militares para os tempos de guerra".

Unha vez feita unha breve introdución necesaria en torno á historia deste dereito, procederemos a continuación ao seu análise, centrándonos no seu contido, suxeitos e límites.

INTERPRETACIÓN DO DEREITO Á VIDA CONFORME Á CE

CONTIDO

O alcance esencial do dereito á vida é a de protexer, por parte dos Poderes Públicos, e con todos os medios posibles, a existencia fisiobiolóxica de todos os individuos. Neste sentido, afirmaba MAUNZ-DURIG-HERZOG: Grundgesetz...,cfr., páx. 80 que "*o dereito constitucional á vida é,antes que nada, o dereito á propia existencia fisiobiolóxica*". Agora ben, en atención ao disposto no art 10 CE, o cal establece a dignidade da persoa, hai que matizar que este dereito non só garante a existencia biolóxica dos individuos, senón que ademais esixe que esta existencia humana se exerza coa dignidade que lle é inherente e propia. Así, debemos citar a N. MARTÍNEZ MARÍN: «El derecho a la vida en la Constitución Española de 1978 y en Derecho comparado: aborto, pena de muerte, eutanasia y eugenesia», en Revista de la Facultad de Derecho

de la Universidad Complutense, núm. 2, monográfico (1979), pág. 147., o cal escribiu que " (*o dereito á vida*) *non pode circunscribirse á mera subsistencia, ao simple feito de vivir, senón a un xeito de vivir humano*". Nesta mesma dirección, cómpre citar o establecido polo TC na súa STC 53/1985, FX 3, o cal aclarou que "indisolublemente relacionado co dereito á vida na súa dimensión humana encóntrase o valor xurídico fundamental da dignidade da persoa, recoñecido no artigo 10 como xerme ou núcleo duns dereitos que lle son inherentes".

Unha vez establecido o contido do dereito á vida, hai que dicir que o art 15 CE impón obrigas nun dobre sentido: por unha banda, existe unha vertente de abstención ou *non facere*, é dicir, prohibe tanto aos particulares como aos poderes públicos levar a cabo calquera tipo de conduta que poña en perigo a vida humana, e, por outra banda, se ben só con respecto ao suxeito pasivo dos poderes públicos, existe unha obriga de *facere*, é dicir, impón aos poderes públicos a prestación positiva de poñer todos os medios necesarios para protexer a vida das persoas. Con respecto a isto, establecía a STC 120/1990, FX7. que "*o dereito fundamental á vida, en canto dereito subxectivo, da aos seus titulares a posibilidade de recabar o amparo xudicial e, en último termo, o de este Tribunal fronte a toda actuación dos poderes públicos que ameace a súa vida ou integridade. Doutra parte, e como fundamento obxectivo do ordenamento, impón a eses mesmos poderes públicos e en especial ao lexislador o deber de adoptar as medidas necesarias para protexer eses bens, vida e integridade física, fronte aos ataques de terceiros, sen contar para elo coa vontade dos seus titulares e incluso cando nin sequera se poida falar, en rigor de titulares dese dereito*".

Outro dos aspectos relativos ao contido deste dereito é a súa posible vertente negativa. O que se pretende determinar coa referencia a esta vertente é se un individuo ten dereito a acabar coa súa vida, ou o que é o mesmo, se existe un dereito subxectivo que permita recabar o apoio dos poderes públicos para poñer fin á vida dun mesmo. A pesares de certas correntes que poidan defender esta visión, dentro do marco da liberdade persoal, o certo é que a CE non recoñece este dereito, e así o ten manifestado o TC, sendo francamente aclarador o FX 7º da STC 120/1990, o cal citaremos a continuación: "*Ten, polo conseguinte, o dereito á vida un contido de protección positiva que impide configuralo como un dereito de liberdade que inclúa o dereito á propia morte. Iso non impide, sen embargo, recoñecer que, sendo a vida un ben da persoa que se integra no círculo da súa liberdade, pode aquela facilmente dispoñer sobre a súa propia morte,*

pero esa disposición constitúe unha manifestación do agere licere, en canto que a privación da vida propia ou a aceptación da propia morte, é un acto que a lei non prohibe e non, en ningún modo, un dereito subxectivo de carácter fundamental no que esa posibilidade se estenda incluso fronte á resistencia do lexislador, que non pode reducir o contido esencial do dereito. En virtude diso, non é posible admitir que a Constitución garanta no seu art 15 o dereito á propia morte".

En base a este razoamento, pode extraerse claramente a conclusión de que a posibilidade de que un individuo acabe coa súa propia vida non é un dereito senón unha liberdade, é dicir, unha persoa pode tentar acabar coa súa vida, pero os poderes públicos, non só poden, senón que deben, porque así llo impón o art 15 CE, tratar de evitar que esta morte se produza, sen que se viole esta conduta o dereito fundamental á vida desa persoa, e sen que este individuo teña un dereito subxectivo a esixir que cese esta conduta de protección por parte do Estado. Iso foi o que ocorreu no suposto de feito que deu lugar á sentenza anteriormente mencionada, na que uns presos do grupo terrorista GRAPO iniciaron unha folga de fame coa intención de acabar coa súa vida, e Institucións Penitenciarias o impediu alimentándoos forzosamente, conduta que foi declarada lexítima polo TC, en base á relación de suxeición especial que tiñan estas persoas coa Administración Penitenciaria, que estaba obrigada a salvagardar a súa vida.

TITULARIDADE

A titularidade do dereito fundamental á vida debe ser analizado dende dúas perspectivas: a nacionalidade e a personalidade.

En relación á primeira, hai que aclarar que, dende o punto de vista da nacionalidade, este tema non prantexa problema, xa que, debido a que este dereito está directamente ligado á dignidade da persoa, son suxeitos activos del tanto os españois como os estranxeiros. Así o confirmou o TC na súa STC 107/1984, FX 3, na cal afirmou, con respecto a este dereito que "*non resulta posible un tratamento desigual con respecto a eles en relación cos españois*".

Cuestión distinta é o análise da titularidade deste dereito dende segunda das perspectivas, xa que concretar a titularidade del é unha das cuestións que suscitou e suscita máis debates entre a doutrina. Como sabemos, dende unha posición iusprivatista, existe un consenso unánime acerca de que, en virtude dos arts 29 e 30 CC, a personalidade xurídica é atribuída soamente ao nacido, esixíndose o pleno desprendemento do claustro materno, á vez que se equipara o nasciturus á

persoa nacida para todos os efectos que lle sexan favorables, coa condición de que, posteriormente, se produza o efectivo nacemento. Sen embargo, dende unha perspectiva constitucionalista, este consenso non se da en absoluto, manténdose distintas posturas acerca de se o nasciturus é suxeito activo do dereito á vida consagrado no art 15 CE ou non o é.

Para tratar esta cuestión é preciso comezar facendo referencia ás ponencias relativas a este artigo da CE, nas cales existían dous modelos claramente diferenciados. Un deles pretendía establecer que *"Todas as persoas teñen dereito á vida"*, mentres que o outro defendía a fórmula *"Todos teñen dereito á vida"*. Finalmente, tras os preceptivos debates parlamentarios optouse por levar á redacción do texto constitucional a segunda destas fórmulas. Sen embargo, esta decisión non resolveu a controversia existente, xa que existían múltiples discrepancias, tanto na doutrina como entre os diversos partidos políticos que participaran no debate parlamentario, acerca do alcance do termo todos.

Así, mentres para certo sector doutrinal e certo sector do Poder Constituínte, especialmente Alianza Popular, o termo "todos" implicaba necesariamente recoñecer ao nasciturus como titular do dereito á vida e implicaba a prohibición de despenalizar o aborto, certo sector doutrinal e un amplo sector do Poder Constituínte defendía que o uso do termo todos non supoñía, necesariamente e por si só, o recoñecemento do nasciturus como suxeito activo do dereito á vida nin impedía a despenalización do aborto, senón que eran necesarias posteriores criterios de interpretación, sendo moi aclarativa neste sentido a intervención parlamentaria do deputado Cuerda Montoya, representante do PNV no debate constitucional, o cal afirmou que *"Alianza Popular ven pretendendo algo así como que os que voten o termo persoa son abortistas e os que voten o termo todos son antiabortistas, e isto é, naturalmente, o que nós rexeitamos absolutamente"*, e a de Peces Barba-Martínez, representante do PSOE, o cal pronunciou as seguintes verbas: *"E, desengánense as súas señorías, todos saben que o problema do Dereito é o problema da forza que está detrás do poder político e da interpretación. E se hai un Tribunal Constitucional e unha maioría proabortista, "todos" permite unha Lei de aborto; e se hai un Tribunal Constitucional e unha maioría antiabortista, a "persoa" impide unha Lei de aborto"*.

Para aclarar o alcance do termo "Todos" teríamos que esperar até o ano 1985. Con motivo da LO 9/1985, lei causal na que despenalizaba o aborto en caso de grave perigo para a vida da embarazada ou a súa saúde, no caso de que o embarazo se deba a unha violación, ou no

caso de grave risco de graves taras físicas ou psíquicas no feto, presentouse un recurso de inconstitucionalidade, por entender que se vulneraba o dereito á vida do nasciturus, recurso que foi resolto na STC 53/1985.

Nesta sentenza, tras interpretar o TC o art 15 CE, o TC ditaminou que o nasciturus non era titular do dereito á vida do art 15 CE, tal e como se aprecia no FX 6º: *" Os recorrentes pretenden deducir tal titularidade, non só dos mencionados debates parlamentarios acerca do termo "todos" do art 15, senón tamén da interpretación sistemática da Constitución, así como dos tratados e acordos internacionais ratificados por normas relativas aos dereitos fundamentais e liberdades nela recoñecidos. Non existe, sen embargo, fundamento suficiente no apoio da súa tese".*

Dito isto, tamén aclarou o TC que o feito de que o nasciturus non goce da titularidade activa deste dereito á vida, iso non implica que careza de protección algunha, xa que, tal e como se aclara no FX 7º da mesma sentenza, *" se a Constitución protexe a vida... non pode desprotexela naquela etapa do seu proceso que non é só condición para a vida independente do claustro materno, senón que é tamén un momento do desenvolvemento da vida mesma, polo que debe concluírse que a vida do nasciturus, en canto este encarna un valor fundamental -a vida humana garantida no art 15 CE, constitúe un ben xurídico cuxa protección encontra en dito precepto fundamento constitucional".*

Polo tanto, podemos concluír que o nasciturus non é suxeito activo do dereito á vida, pero este ten certa protección constitucional derivada deste artigo, pola cal, *" o Estado ten a obriga de garantir a vida, incluída a do nasciturus".* Agora ben, esta protección da que goza o nasciturus non é absoluta, senón que, como calquera outro dereito ou garantía, pode ser limitada en caso de conflito con dereitos doutros suxeitos, acudindo aos criterios de idoneidade e proporcionalidade. Así, afirma o TC no FX 9. desta sentenza que *"Tal é o caso dos supostos nos cales a vida do nasciturus, como ben constitucionalmente protexido, entra en colisión con dereitos relativos a valores constitucionais de moi relevante significación , como a vida e a dignidade da muller, nunha situación que non ten parangón con outra algunha, dada a especial relación do feto respecto da nai, así como a confluencia de bens e dereitos constitucionais en xogo".* Debido a isto, o TC entendeu que os tres casos nos que esta lei permitía o aborto eran límites que

respectaban estes dous criterios, polo que a protección da vida do nasciturus debía ceder ante eles, razón pola cal determinou a constitucionalidade de dita lei.

Tras analizar a cuestión da titularidade deste dereito dende estas 2 perspectivas, só queda por dicir que, debido ao seu contido fisiobiolóxico, as persoas xurídicas non poden ser titulares del.

LÍMITES EXPLÍCITOS

Resulta claro ao tenor literal da CE que esta mesma impón un límite explícito ao dereito á vida ao dicir: "*Queda abolida a pena de morte salvo o que poidan dispoñer as leis penais militares para tempos de guerra*". A redacción definitiva deste precepto foi longamente debatida xa que, se ben se apreciaba unha vontade de eliminar de modo definitivo a pena de morte do noso Ordenamento Xurídico, tamén é certo que razóns de prudencia baseadas na realidade vixente naquel momento, fixeron que o Poder Constituínte limitase esta abolición nun suposto concreto: en tempos de guerra, entendéndose por isto exclusivamente o momento temporal-espacial no cal se está producindo un conflito bélico armado xeral e organizado, que foi formalmente declarado, se ben un sector minoritario doutrinal sostén que isto último non é necesario, en atención á costume xurídica internacional, e sempre que as leis penais militares, as cales forman parte do Dereito penal especial, dado que tutelan uns bens xurídicos peculiarmente importantes para o Estado, e, polo tanto quedan sometidas á reserva de lei orgánica do art 81.1 CE, así o contemplasen. Ademais, cabe dicir que esta limitación ten carácter dispositivo e non imperativo, xa que, tal e como veremos, nada impedía ao lexislador a posibilidade abolir a pena de morte para tempos de guerra do Código Penal militar.

En efecto, superada a transición, e froito da vontade abolicionista que existira, en 1995, o lexislador decidiu aprobar a LO 11/1995, que modificaba a LO 13/1985 e que abolía a pena de morte nos tempos de guerra. Deste modo, con esta lei, e actualmente, este límite desaparece do noso Ordenamento Xurídico. Con respecto a isto, cabe dicir que se ben esta abolición non se levou a cabo na Constitución, tal e como debiera terse feito, en boa técnica xurídica, para que fose definitiva, xa que deste modo a súa posible reimplantación queda aberta, a criterio do lexislador, isto é entendible debido ás dificultadas que implicaría levar a cabo unha modificación constitucional dese calibre.

LÍMITES IMPLÍCITOS

Á marxe do límite ao dereito á vida anteriormente exposto, cabe dicir que a CE non contempla ningún límite explícito adicional. Agora ben, isto non implica necesariamente que o dereito á vida non admita máis límites. É obvio que existen límites implícitos, os cales se dan cando hai unha colisión de dereitos, como son a lexítima defensa ou o estado de necesidade, non sendo obxecto deste artigo o análise dos requisitos indispensables para invocar algún destes límites.

Máis problemático é considerar como límites implícitos deste dereito o aborto e a eutanasia e, de consideralos, determinar o seu alcance. Para un mellor análise destes límites faremos un estudo separado de cada un deles.

ABORTO

Para expoñer todo o relativo ao aborto, cómpre partir da STC 53/1985, na que o TC considerou que, o nasciturus, pese a non ser titular do dereito á vida, si era merecedor dunha protección constitucional derivada deste artigo, o cal impón ao Estado a obriga de garantir a súa vida. Aclarado este punto de partida, debemos distinguir, no Dereito comparado, entre 3 lexislacións distintas relativas a este asunto:

Por unha banda, existen ordenamentos xurídicos, tales como o existente en España ata a LO 9/1985, que impoñen unha prohibición absoluta do aborto.

Por outra banda, existen leis de casos, é dicir, aquelas que outorgan ao nasciturus unha protección, pero que contemplan certos límites a ela, despenalizando o aborto en certas circunstancias. Un exemplo témolo na LO 9/1985, que foi considerada constitucional polo TC.

Finalmente, existen certos ordenamentos xurídicos que consideran o aborto como un dereito constitucional da muller embarazada, que, ao igual que outros dereitos, pode ter certos límites, os cales deben ser establecidos por vía lexislativa de maneira proporcionada e razoada. Nestes ordenamentos, establécense unha serie de prazos, dentro dos cales se pode abortar libremente. Como exemplo paradigmático atopámonos coa lexislación dos Estados Unidos, a cal, dende o fallo do Tribunal Supremo, en 1973, no caso *Roe vs Wade*, litixio no cal este tribunal entendeu que o dereito ao aborto se encadraba dentro do dereito da muller á súa intimidade,

chegando a afirmar acerca do aborto que *"trátase da decisión máis íntima e persoal que unha persoa pode tomar en toda a súa vida"*, estableceu un sistema de prazos.

En España, actualmente a lei vixente acerca deste tema é a LO 2/2010, que estableceu un sistema de prazos, acercando así a lexislación española ao terceiro dos modelos descritos anteriormente. Non obstante, este sistema de prazos ten difícil encaixe na CE en atención á xurisprudencia establecida polo TC na STC 53/1985, na cal afirmou que a pesares de que o nasciturus non era titular do dereito á vida, si era merecedor dunha protección constitucional que obrigaba ao Estado a garantir a súa vida. Así, en base a esta sentenza, débese partir de que o nasciturus goza dunha protección constitucional, a cal, tal e como facía a lei anterior, pode ser limitada en certos casos de maneira xustificada, circunstancias nas cales si sería constitucional o aborto. Sen embargo, esta lei de prazos parece contraponerse aos criterios adoptados polo TC, xa que obvia a protección constitucional da que é susceptible o nasciturus e parte da idea de que existe un dereito constitucional ao aborto, o cal permite, dentro duns prazos, en todas as circunstancias, sen necesidade de alegar causa algunha. Debido a isto, interpúxose un recurso de inconstitucionalidade contra dita lei, que está á espera de ser resolto polo TC. Por último, cómpre engadir que, actualmente, o lexislador, está realizando os trámites parlamentarios previos que permitan a aprobación dunha nova regulación no tocante ao aborto, planteando unha volta aos criterios establecidos na LO 9/1985, a cal xa foi avalada polo TC.

EUTANASIA

No tocante á eutanasia, cómpre empezar por diferenciar entre eutanasia pasiva, consistente en aplicar tratamentos para paliar a dor dun enfermo e en non prolongar artificialmente a súa vida, e eutanasia activa, a segunda consiste en proporcionar a morte a unha persoa que sofre graves padecementos permanentes e incurables a petición propia.

Unha vez establecidas as diferenzas entre ambos tipos de eutanasia, cómpre dicir que a primeira delas, por estar directamente vinculada á dignidade humana, ten perfecta cabida na nosa constitución. A resposta negativa á admisibilidade da segunda delas deriva directamente da configuración do dereito á vida no art 15 CE, xa que, debido a que a nosa Constitución non recoñece o dereito dunha persoa a de acabar coa súa vida, polo cal debe considerarse como unha liberdade, ningún individuo pode esixir aos poderes públicos nin a outro particular axuda para

por fin á súa existencia, e o Estado debe tratar de impedir con todos os seus medios que esta conduta se leve a cabo. Froito da non admisión deste dereito á propia morte é a tipificación delictiva da eutanasia no art 143.4 CP, se ben se lle outorga unha resposta punitiva atenuada con respecto ao homicidio ou asasinato xa que, a pesar de non existir o dereito á propia morte, o lexislador, en atención ao criterio de proporcionalidade, quixo castigar dun modo máis leve este delito que calquera dos dous anteriores.

CONCLUSIÓNS

As flagrantes vulneracións de dereitos humanos vividas na II GM levaron aos principais Estados europeos a incluír de modo explícito nas súas constitucións e a dotar este dereito das máximas garantías. España engadirase a eles coa Constitución de 1978, na cal, no art 15 se recoñece este dereito, coa categoría de fundamental, e dáselle as máximas garantías xurídicas existentes no noso Ordenamento Xurídico.

O lugar que ocupa sistematicamente este dereito, á fronte dos dereitos fundamentais, e sen dúbida, moi acertado, xa que, como manifestou o TC, o exercicio del é indispensable para poder exercer calquera outro.

O contido deste dereito é o de garantir a existencia fisiobiolóxica de todos os seres humanos, se ben non contempla unha vertente negativa, ou un dereito á súa morte.

No tocante aos seus suxeitos activos, son titulares del tanto os nacionais como estranxeiros, se ben se debe excluír ao nasciturus, o cal, sen embargo, se ve dotado de certa protección constitucional para garantir a súa vida, que pode ser limitada en atención aos criterios de racionalidade e proporcionalidade.

Finalmente, con referencia aos seus límites, a CE contén unicamente de xeito explícito a pena de morte para tempos de guerra, a cal foi abolida polo lexislador, se ben isto non impide que este dereito teña certos límites implícitos, os cales se darán cando estamos nunha situación de colisión de dereitos.

BIBLIOGRAFÍA

Pérez Royo, J., (2010), Curso de Derecho Constitucional, Madrid: Marcial Pons.2012; páx 249-257

Rodríguez Mourullo, G., (1996), Comentarios a la Constitución Española de 1978, Tomo II, Edersa; páx 267-302.